ג. מערך המילואים – במדיניות הביטחון

(דברים שנאמרו ע"י האלוף הרצל שפיר בפני ספ"כ אנשי מילואים של פיקוד הצפון בדצמ' 2001)

(1250A-01)

המילואים בתפיסת הביטחון
(ספ"כ מילואי פק"צ- 23 דצמ' 01)

פתיחה

* מאז הקמתו של צה"ל התלבטו בשאלות -
- מה צריך להיות גודלו של הצבא ?
- מה צריך להיות גודלו של המערך הסדיר ומהן משימותיו ?
- מה -"- -"- מערך המילואים ומהן משימותיו ? מהו הנטל שאפשר להטיל על מערך המילואים (מבלי שהדבר יפגע קשות במשק האזרחי ובחיילים עצמם) ? ומהם יחסי הגומלין בין המערכים השונים.
על שאלות אלה בכוונתי להתייחס, גם מנקודת מעורבותי האישית, בנקודות הזמן השונות.

* תחילה יש להגדיר ולהסביר מספר דברי יסוד באשר לצה"ל :
- הייעוד של צה"ל, הורגד בהכללה -
"הבטחת שלמותה וביטחונה של מדינת ישראל ותושביה כמדינה ציונית ודמוקרטית בגבולות מוכרים ומוסכמים" וכן: "להרתיע אויב ממלחמה וכאשר ההרתעה נכשלת, להכריע אויב תוקף".
- על רקע הייעוד נקבעו לצה"ל מטרות ויעדים אשר נגזרו מהערכות-מצב תקופתיות, מבוטאות בתרחישי-ייחוס (שהם למעשה הבחנת-עבודה מוסכמת לצרכי תכנון), המתבססים על ניתוח האיומים על מדינת ישראל.
- מאחר והייעוד של צה"ל בעקרו הגנתי, לכן הצד ההתקפי קיבל ביטוי, במדיניות ביטחון,(עוד מתקופת ב.ג.)- ב- "העברת הלחימה לשטחי האויב" במיוחד באותן תקופות כאשר ישראל חסרה עומק-אסטרטגי.

* המערך הסדיר ותלותו במערך המילואים :
- מערך זה הושתת מ- חיילי החובה, צבא הקבע, ואזרחים עובדי צה"ל. היקף חיילי החובה הותנה במקורות כ"א לגיוס ואורך שירותם, בעוד צבא הקבע והאזרחים הותנו בעקר בקיום תקציב להעסקתם.
- המשימות של המערך הסדיר הוגדרו -
א. קיום הכוננות ומתן מענה מידי לסכנת מלחמה (מתקפת-פתע).
ב. קיום הביטחון השוטף והלחימה בפח"ע.
ג. הכשרת חיילים למערך המילואים , לפי צרכי מערך המילואים.
ד. קיום החוק והסדר באי"ש ואזור עזה (ממלחמת 67).
- משך כל תקופת קיומו של צה"ל לא יכול היה המערך הסדיר לתת מענה מלא למשימותיו ובזקק לסיוע תמידי של מערך המילואים, במיוחד לצרכי ה- תע"מ, סיוע לוגיסטי - מנהלתי - טכנולוגי בדרגי החימוש וההובלה.
- לצורך המחשה - היו שנים בהם שירתו, במצבה ממוצעת יומית, משך כל ימי-השנה כ- 21 אלף חיילי מילואים. המשמעות : כ- 8 מיליון ימ"מ , או כ- 250 אלף חיילי מילואים שירתו ,בממוצע, כ"א - 30 יום (לא מבטא נכונה הנטל על דרג א', שהיה גבוה יותר) והיו שנים שזה ירד ל: 12-13 אלף חיילי מיל' ליום ומטה.
- באשר להכשרת חיילים בחובה עבור השלמת סד"כ המילואים, עקר העבודה נעשתה בשנים 85-75 , בעוד מאמצע שנות התשעים הדגש הושם בהפעלת סדיר להקלת נטל התע"מ של המילואים, להצערת המערך ויצירת עתודות כ"א למערך המילואים בכללותו.

(נבחון הדברים בנקודות זמן שונות)

מלחמת "קדש" - 56

* לראשונה עוצבות מילואים משתתפות בלחימה, (10 חטיבות, מהן 3 משוריינות ו- 7 חי"ר, ו- 2 מפקדות אוגדה - משמיתיות).
* ב"קדש" שירתו מתוך הסה"כ (כ- 330 אלף חייל)- 12.3% חיילי המערך הסדיר ו- 87.7% חיילי מילואים ! דהיינו נגד כל חייל סדיר אחד שירתו 8 חיילי מילואים. מתוך הסדיר, אנשי קבע ואזרחים מנו פחות מ- 3% מסה"כ המערך, או - כ- 22% מהסד"ד הסדיר או - כ- 16% מהסד"כ הסדיר - ללא האזרחים.
* הנפגעים במלחמה זו - חללים :181 (כולל 84 מילואים,כ-47% לעומת 88% חלקם בסה"כ הסד"כ)
- פצועים: 660 (סדיר ומילואים)
- סה"כ : 841 נפגעים, כאשר היחס בין חלל לפצוע הוא 1:4.65,(ליחס זה עוד אחזור בהמשך).

מלחמת יוהכ"פ -73

* כ-ר'אג"מ/ס'רמטכ"ל, הוטל עלי לאחר המלחמה, להכין תר"ש ל- עשר שנים, לשיקום וחידוש צה"ל לאחר המלחמה. התכנית הוצגה בפני מזכיר ההגנה האמריקאי וכן בפנטגון. מענין לציין כי הסד"כ שהוצג לתום התקופה -85, באשר למספר עוצבות- היסוד, היה זהה למעשה לסד"כ העוצבות כיום ! במהלך ה- שאלות ותשובות בפנטגון, עמדתי נוכח שתי שאלות עקריות:
  - הסד"כ שהוצג לאיזה טווח חושב ומול איזה אוימים ?
  - על איזה כ"א התכנון התבסס ?
* המענים שנתתי - האוימים : מצרים,ירדן,סוריה,לבנון; ובמעגל השני -עירק סעודיה ולוב (אירן לא הוזכרה אז),וגם במקרה של הסכמי שלום, בגלל אופי המשטרים והסכנה הדתית-קיצונית, תדרש ישראל להחזיק סד"כ בהיקף שהוצע.
  - כ"א : (כאן היה הקושי האמיתי במתן המענה. העליה הרוסית טרם נחזתה)
    - ניצול מירבי של כלל המקורות בכ"א חובה.
    - הגדלת שירות הקבע (עד 28% מסה"כ הסדיר.גידול של 75% ביחס ל-56).
    - שירות מילואים, המשך שירות עד גיל גבוה יחסית.
* נתוני מלחמת יוהכ"פ :
  - מתוך סה"כ המשרתים, 67% היו חיילי מילואים (סה"כ שירתו כ- 405 אלף)
  - נפגעים -

	חללים	פצועים	סה"כ נפגעים	
* סדיר:	44%	30%	3,345 (34%)	
* מילואים:	56%	70%	6,562 (66%)	(זהה לחלקם בסד"כ)
* סה"כ	(2,656)	(7,251)	9,907	- יחס חללים לפצועים: 1:2.73

* במידה ונשווה עתה נתוני 56 ל- 73, נראה :

	56	73	
- משרתי מילואים מסה"כ הסד"כ	88%	67%	
- יחס חללים לפצועים	1:4.65	1:2.73	("השחיקה" בלחימה)

  - יחס השחיקה החריף נובע מ-
    ** דיבוי נשק נ.ט. וארט',- יותר מדויק וארוך טווח .
    ** גידול בהיקף הכוחות משני הצדדים, במיוחד ב- שריון.
    ** יותר מכשולים, כוחות ואמל"ח במרחבי התמרון ובשטחים נתונים.
  - מלחמת של"ג (שבוהלה ברובה ע"י כוחות סדירים) לא שינתה בהרבה את יחס השחיקה.
  - כתוצאה מכך - התקבלו החלטות שונות, ראשוניות, שיועדו לשנות יחס השחיקה, במיוחד ע"י פיתוח אמל"ח ושיטות לחימה.

הטיפול ב"יחס השחיקה"

* בשנים 88-87 נעשו עבודות בתחום : "שדה הקרב העתידי", במגמה עיקרית- לבחון - כיצד יוכלו המערכים (ביבשה ובאויר כאחד) לבלום כהלכה מתקפת פתע של אויב תוך מניעת השחיקה כפי שהיתה במלחמת יוהכ"פ.
  - איזה אמל"ח יש לפתח ולייצר,ובאיזה עדיפות ?
* בקיץ 88 התקיימה סדנת-חשיבה (בהשתתפות צמרת צה"ל ושרהב"ט) בנושא "שדה הקרב העתידי", שלאחריה התקבלו החלטות עקרוניות -
  - פיתוח והצטיידות ב- חמ"מ (יבשה ואויר).
  - הגברת הייצור וההצטיידות בטנק "המרכבה" (הטנק בעל המיגון המירבי)
  - נכונות להקטין סד"כ המילואים ע"ח הכנסת אמל"ח איכותי.

תקופת 2000-1993

* ב- 93 בוצעה עבודה, בניהולי, שכותרתה : "ניצול מיטבי של כ"א בצה"ל", כתכנית רב"ש למחצית השניה של שנות ה-90. הבעיה המרכזית שעמדה בפנינו היתה :
  - לראשונה יש גידול במקורות כ"א חובה, מעבר לצרכים (גידול טבעי וכן העליה מרוסיה) האם נכון להפנות כולו ליצירת פלוגות לתע"מ ובכך להקל על נטל המילואים, בתע"מ בעיקר, (ואף לאפשר הפנית משאבים להצטיידות) או לאפשר קיצור השירות בחובה. כן נבחנה האפשרות שצרכי התע"מ ירדו כתוצאה מהאפשרות לשינוי המצב הפוליטי-מדיני באזור.
  - ניתן להציג הבעיה גם בצורה חזותית, מספרית :
    ** ב-91 שירתו במצבה ממוצעת, יומית-שנתית,כ- 21 אלף אנשי מילואים
    ** בתכנית נדונו האפשרויות:ישרתו רק -14 אלף (כ-34% ירידה מ-91), או כ- 17 אלף במקרה של קיצור שירות לחובה (כ- 17% -"- -"-) או-רק כ-9 אלף במקרה של הפחתה בצרכי התע"מ בכ-30% (57% ירידה)

יחס המילואים בסד"כ הכללי עמד על : 1:3.9 סדיר או כ-72%, כאשר
בכוחות היבשה היחס הינו 1:4, בח"א - 1:2.8 , בח"י - 1:2.

- ההמלצות העקריות היו :

** הפנית סדיר לתע"מ להקלת נטל המילואים (בשיעור של כ-34%), בדגש על דרג א' לתע"מ.
** הצערת מערך המילואים.
** יצירת עתודות כ"א בתוך יחידות המילואים וכן ברמת המטכ"ל.
** כל שנה שלישית שמיטה מתע"מ.
** עם שינוי צרכי התע"מ ביצוע קיצור שירות למערך החובה.
** הצורך בתגמול חיילי המילואים והכרה בערך שירותם.

<u>סיכום</u>

* מאז הקמת צה"ל הוא נחשב ל- "צבא העם", בשני היבטים:
  - שירות החובה בסדיר .
  - שירות המילואים.
* תמיד עמדו הקברניטים בפני הבעיות העקריות הבאות :
  - גודלו הנדרש של הצבא לאור האיומים ותדחישי היחוס.
  - גודלו של המערך הסדיר (על הרכביו השונים) לעומת מערך המילואים.
  - חלקו של מערך המילואים במשימות המערך הסדיר, בעיקר בתע"מ.
  - המשימות שיש להטיל על המערך הסדיר.

ולאחר מלחמת יוהכ"פ -כיצד ניתן להתגבר על "יחס השחיקה" בלחימה בעתיד.

* בעקרון לא חלו שינויים בסד"כ עוצבות צה"ל, מאז השלמת תר"ש 85-75,(פרט לחידושי אמל"ח וטכנולגיה),וזאת לאור הערכת האיומים.
* ברוב התקופות ,המגבלה במקורות כ"א סדיר חייבו שילוב המילואים במשימות השונות של המערך הסדיר ,בעקר בתע"מ.
* כאשר חל שינוי ונוצר גידול במקורות החובה (במחצית שנות ה- 90), הוקצה הגידול להקלת הנטל על המילואים וכן להצערת המערך.
* המשימה של - כוננות הסדיר לקראת מתקפת פתע של אויב מחד, והצורך למנוע שחיקת כוחותינו מאידך, חייבו מתן עדיפויות ל- ח"א, שריון-חמ"מ , ומודיעין על אמצעיו.

מערך המילואים, עדיין גדול יחסית (כ- 70% מהסד"כ), ומהווה השלד העקרי של סד"כ הלחימה של צה"ל, וככזה ישאר להערכתי עוד שנים רבות.

ד. חילופי דעות : תגובה למאמר (במערכות 426 - אוג' 09)
המציג תרחיש-ייחוס של תקיפת ישראל

הרקע :

במאמרו "כך מתכננים הערבים להילחם בישראל" (מערכות 426, אוגוסט 2009) מציג סא"ל רובי סנדמן תרחיש שבו מתקיפים את ישראל אלפי צוותי לחימה מכל החזיתות - גם מחזיתות מצרים וירדן - ו"שוטפים" אותה. כדי לקדם את פני הרעה מציע הכותב להקים צוותי לחימה ישראליים. בחינת העובדות מעלה שמדובר בתרחיש מופרך, ולכן גם הפתרון המוצע – שגוי.

אלוף (מיל') הרצל שפיר - לשעבר מפקד פיקוד דרום, ר' אג"ם וממלא מקום – הרמטכ"ל וכן מפכ"ל המשטרה , מגיב :

בגיליון 426 של מערכות פורסם מאמרו של סא"ל רובי סנדמן "כך מתכננים הערבים להילחם בישראל". אף שהמאמר הזה זכה בפרס הרמטכ"ל לכתיבה בענייני צבא וביטחון, לדעתי ההערכות הכלולות בו, ומיוחד המסקנות, הן שגויות - כפי שהתייחס להלן.

המלחמה בערבים - התרחיש העתידי
אין במאמר פרק או חלק המציגים בצורה מרוכזת ובהירה את הגדרת האיומים, אך ניתן להבין שהתרחיש המובא בו הוא מהסוג שכונה בעבר "מקרה הכול". באופן שבו הוא מתואר במאמר ניתן לכנותו "מקרה הכול מוגבר", שכן מדובר בהתקפה כוללת על ישראל שבה משתתפים שבעה גורמים שונים בעת ובעונה אחת :

- צבאות מצרים וירדן (בעקבות חילופי שלטון בארצות האלה).
- חיזבאללה - שיחדיר לישראל מאות צוותים מאומנים, ויש להניח שיפעיל גם רקטות וטילים.
- חמאס – שיחדיר לישראל מאות צוותי לחימה (ואולי אלפי צוותים כאלה) וגם ישגר רקטות וטילים.
- איראן תהיה מעורבת (אם כי לא ברור מהמאמר כיצד תתבטא המעורבות הזאת).
- סוריה תפעיל אף היא צוותי לחימה נגד ישראל.
- ערביי ישראל יתנו סיוע לצוותים שיחדרו לתוך ישראל.

בתרחיש הזה כל אויביה של ישראל משתפים פעולה, מנצלים הפתעה (ההנחה היא שלישראל תהיה התרעה קצרה), ונוצר מצב חדש "כמעט בלתי אפשרי לצה"ל".
כן מציג המאמר כמה הנחות מוצא ואמירות שונות שמהן נגזרות מסקנות הבאות לחזק את התרחיש של "מקרה הכול מוגבר" ואת תוצאותיו בשטח. על סמך המסקנות האלה מגבש המחבר המלצות כיצד להתמודד עם התרחיש.

"צה"ל עבר שלוש מהפכות"
משונה היה לקרוא במאמר שצה"ל עבר שלוש מהפכות :

- "המהפכה ההתקפית" (העברת הלחימה לשטח האויב);
- "מהפכת התמרון" (כולל שילוב חיל האוויר, החי"ר והשריון);
- "מהפכת האש" (אש מנגד, שימוש אופרטיבי במודיעין).

לא ברור במאמר מהי ההגדרה של "מהפכה", אך אתייחס לכך כפשוטו :

אם **המהפכה ההתקפית** משמעותה העברת הלחימה לשטח האויב - בעיקר בגלל העדר עומק אסטרטגי - הרי המהפכה זו קיימת גם כיום.
אשר **למהפכת התמרון**, לא ברור במאמר מתי החלה המהפכה הזאת ומהי משמעותה. ההגדרה הנכונה של "תמרון" היא תנועה ואש להשגת מטרה מוגדרת. "שילוב חיל אוויר, חי"ר ושריון" הוא ביטוי מעשי לשיתוף פעולה בלחימה - וכל_אלה קיימים בצה"ל מאז הקמתו ועד היום ובאו לידי ביטוי בכל מלחמות ישראל.
אשר **למהפכת האש** - השינוי המהותי בתחום האש מתייחס בעיקר לחימוש המונחה המדויק (חמ"ם) המאפשר לירות אש מנגד מדויקת וארוכת טווח. היכולת הזאת מצויה כיום בחילות היבשה, האוויר והים. המהפכה הזאת החלה מיד לאחר מלחמת יום הכיפורים ב=1973. באותה המלחמה התברר ששיעור השחיקה של כוחותינו (היקף הנפגעים והיחס בין מספר הפצועים למספר ההרוגים) עלה בממדים ניכרים, וכבר אז הצביעו לכיוון החמ"ם וקבעו שזהו אמצעי שעשוי לסייע לצמצום השחיקה.
ב=1987 ערך צה"ל סדנת חשיבה בסוגיית "שדה הקרב היבשתי העתידי". בסיכום הסדנה אמר שר הביטחון יצחק רבין, בין היתר, שכדי להפחית השחיקה של כוחותינו בשדה הקרב יש לתקוף את האויב עוד לפני שהוא מגיע לקווי המגע או ממש עם הגעתו אליהם. וכן יש לפגוע במטרות איכות המצויות בשדה המערכה בכל הטווחים האפשריים. האמצעי העיקרי לתקיפה כזאת, אמר שר הביטחון, יהיה החמ"ם (הנורה מהיבשה, מהאוויר ומהים). ואכן צה"ל הקצה תקציבים ניכרים לפיתוח החמ"ם היבשתי ולייצורו. (התקציבים האלה השתחררו בעקבות ביטולו של פרויקט ה"לביא").
הייתה גם הבנה שאמצעי הלחימה האלה לא יופעלו בבט"ש או במבצעים שוטפים אלא בעת מלחמה בלבד. האם האמצעי הזה הופעל נכון במלחמת לבנון השנייה? יש לומר שהשימוש בו היה מוטעה הן מבחינת היקף הירי והן מבחינת המטרות שנבחרו. גם במבצע "עופרת יצוקה" נעשה בו שימוש רב, יחסית, ולהערכתי מוגזם ורחוק מהדפוס שהומלץ ב=1987.
האם השימוש שנעשה באחרונה בחמ"ם (וכן באמצעים טכנולוגיים רבים נוספים) מבטא את "מהפכת האש"? אם כן, אז לדעתי זו מהפכה שיש בה סימן שאלה גדול. **אין ספק שיש לשלב את האש בלחימה, אך אין זה נכון להשתמש בה במקום הלחימה.**

פרדיגמת ההכרעה בצה"ל

המאמר של סא"ל סנדמן מתייחס לנושא ההכרעה בפירוט רב ומחלק אותו לשלושה נושאי משנה: "האם יש לצה"ל יכולת להכריע את אויביו", "יכולת ההכרעה של צה"ל לאור הבסיס האסטרטגי שלו" ו"בחינה של מלחמת לבנון השנייה בהיבט של תפיסת ההכרעה".

יכולתו של צה"ל להכריע את אויביו

סוגיית ההכרעה נידונה בצה"ל כבר לפני עשרות שנים. הכרעה מלאה - מצב שבו ישראל כופה את רצונה ואת תנאיה על היריב, וליריב אין יכולות או רצון להמשיך בלחימה - מצב כזה מעולם לא הושג בעבר וגם לעולם לא יושג בעתיד (אם כי יש הטוענים שבאיו"ש הושגה למעשה הכרעה מלאה).
כבר בעבר היו בצה"ל שגרסו כי יש לדבר על השגתה של "הכרעה הכרחית" (במקום הכרעה מוחלטת) - הגדרה המתאימה לאפשרויות המעשיות בתנאי המרחב וליכולות של צה"ל בתנאים הקיימים. "הכרעה הכרחית" מושגת אם הושגו ההישגים הבאים: סוכל ניסיונו של האויב לכבוש שטחים שבידי ישראל, לאויב נגרמו אבדות ניכרות, האויב לא השיג את מטרותיו, האויב ביקש הפסקת אש או הסכים לה, לצה"ל ישנם היכולת והרצון להמשיך בלחימה (אם יידרש לכך).
הגדרה כזאת של הכרעה נותנת מענה ליעדים המרכזיים של מדיניות הביטחון הלאומי שהם: אבטחת קיומה של המדינה, שמירה על גבולותיה ועל שלום תושביה, סיכול ניסיונותיהם של אויבי המדינה להכריע אותה ושכנועם שלא יוכלו להכריעה בכוח הזרוע.

יכולת ההכרעה של צה"ל לאור הבסיס האסטרטגי שלו

האם היכולת להשיג הכרעה אכן מותנית בבסיס האסטרטגי של צה"ל כפי שקובע סא"ל סנדמן? בניתוח המובא במאמר נאמר שהבסיס האסטרטגי נשען על שש_קורות: המילואים, עליונות חיל

האוויר, המבנה והארגון של כוחות היבשה, ההיערכות לאורך הגבולות, היתרון הטכנולוגי והמודיעין, הנכונות של ארה״ב לסייע לישראל בשעת חירום.
חיבור המושג ״הבסיס האסטרטגי״ לשש הקורות שלעיל בהקשר של יכולת צה״ל להשיג ההכרעה הוא בעייתי. השימוש כיום במושג ״אסטרטגיה״ הוא רחב ביותר (במקור התייחס המושג למצביא שיש לו ידע וכישרון לנהל מלחמה). כיום הושאל המושג לשימושים אזרחיים, ואנחנו שומעים לעיתים קרובות על ״אסטרטגיה שיווקית״, על ״אסטרטגיה חינוכית״, על ״אסטרטגיה פוליטית״ וכו׳. קיימות גם חברות המעניקות ״ייעוץ אסטרטגי״, וישנם אנשים שנוהגים גם לדבר על ״האסטרטגיה שלי״. למה בעצם מתכוונים כולם באמירה אסטרטגיה? בהכללה ניתן לומר שכוונתם היא למעשה לבחינה ולקביעה של יעדים ושל דרכי הפעולה להשגתם.
לכן ניתן לומר שיש קושי מעשי רב לחבר את שש הקורות שהוזכרו לעיל לבסיס אסטרטגי משותף שנועד להקנות לצה״ל יכולת הכרעה. יחד עם זאת אין לבטל כליל את חשיבותן של שש הקורות. כל אחת בפני עצמה היא גורם המשפיע על יכולות המערכות למלא את תפקידיהן בשגרה ובשעת חירום.
/המאמר מציג את החסרונות שיש כיום למערכות הקורות האלה. לכמה מהם אתייחס בהמשך.

מלחמת לבנון השנייה בהיבט של תפיסת ההכרעה
מאמרו של סא״ל סנדמן מציג תוצאות של שאלון שניתן ל=24 קצינים בכירים ובו התבקשו להתייחס לשלושה היבטים של המלחמה בחיזבאללה: תוכנית הקרב, ניהול הקרב, אמצעים וארגון. התברר שחיזבאללה קיבל ציונים גבוהים יותר מאשר צה״ל בתוכנית הקרב ובניהול הקרב, ואילו צה״ל קיבל ציונים טובים יותר באמצעים ובארגון. מסקנת המאמר מהממצאים האלה היא ש״קיימים סימני שאלה בנוגע להתאמתו של צה״ל למציאות המתהווה״.
זו מסקנה מוטעית ומטעה.
על הכשלים של צה״ל במלחמה הזאת נאמר ונכתב רבות (כולל תחקיר שלי), ואכן נכון לומר שתכנון הקרב וניהולו היו לקויים - בעיקר כי ההכנות, התכנון ושיטת הפעולה היו שגויים. נוסף על כך, רמת האימון של עוצבות המילואים וציודם לא היו ברמה מספקת.
אך מדוע יש להניח כי גם בעתיד יפעל כך צה״ל? כל השגיאות והמחדלים תלויים בצה״ל עצמו וניתנים לתיקון ולשינוי. העובדה היא שכבר חלפו שלוש שנים וחצי מאז תמה המלחמה, ובפרק הזמן הזה נעשה בצה״ל רבות כדי לתקן את המצב - בעיקר אימון עוצבות המילואים וציודן, הכנת תוכניות מבצעיות, הנהגת תיקונים ארגוניים ועוד.

אפשרויות הפעולה של האויבים השונים על פי התרחיש של סנדמן

השתתפות מצרים וירדן בלחימה
הנחת התרחיש במאמר - שלפיה מצרים וירדן ״ייפלו לזרועות האסלאם הקיצוני״, וכתוצאה מכך ייווצר מצב חדש וכמעט בלתי אפשרי לצה״ל - מעלה כמה תהיות המחייבות מענה:

- האם אכן זו אפשרות ריאלית בטווח הקרוב? מה תהיה עמדת הצבא, המשטרה ושאר שירותי הביטחון והאזרחים המתונים במדינות האלה על התפתחות כזאת?
- האם יוכלו מצרים וירדן להתעלם מתלותן באמצעי לחימה ובסיוע כלכלי מארה״ב?
- האם יוכלו מצרים וירדן לבטל את הסדרי הביטחון השונים המוגדרים בהסכמי השלום שלהן עם ישראל, ושבהם מעורבים (בשטח עצמו) כוחות או״ם וכוחות בין=לאומיים אחרים?
- האם השתתפות כזאת של מצרים ושל ירדן בלחימה יכולה להיעשות בהפתעה (כדי למנוע מכוחות צה״ל להתגייס ולהיערך כראוי בגבולות או להנחית מכה מקדימה)?
- ישראל אינה מסכנת את קיומן של מצרים ושל ירדן. האומנם האסלאם הקיצוני ייקח את הסיכון הכרוך ביציאה למלחמה ולשם כך יזניח את המצב הפנימי הקשה במדינות שעליהן השתלט ויסכן את המשך שלטונו בהן? אסור לשכוח שהשלטון הוא מטרתו העיקרית של האסלאם הקיצוני.
- האומנם ניתן להעלות על הדעת שמצרים, ירדן, חיזבאללה, חמאס, איראן, וערביי ישראל ישתפו פעולה במלחמה, יתאמו מהלכיה ועוד יצליחו להשיג הפתעה?

האמור לעיל מציב סימן שאלה גדול ביותר על האפשרות הזאת. למרות זאת יהיה זה נכון להביא בחשבון את האפשרות של שינוי הממשלים במצרים ובירדן - לא בהכרח בהקשר ל"תרחיש הכול". אירוע כזה - אם יתרחש - לא ייעשה בהפתעה, מה שיאפשר לגורמים שונים במרחב ובעולם לנסות להתערב בזמן למניעה או לסיכול. לישראל יהיה די זמן להיערך לשינויים.

יכולות החיזבאללה

הנחת המאמר היא שחיזבאללה יוכל להפעיל מאות צוותים מובחרים של ארבעה=חמישה לוחמים ובסיוע ערביי הגליל "לשטוף את הגליל בתוך שעות". האם זו אפשרות סבירה ומסוכנת לישראל?

מבחינה מדינית החיזבאללה משתתף כיום בממשלת לבנון. האם השתתפות חיזבאללה בתרחיש "מקרה הכול" יכולה להתבצע על בסיס החלטה של ממשלת לבנון או בהסכמה בשתיקה? לבנון יודעת שתגובת צה"ל לא תסתפק במענה לפעילות חיזבאללה בלבד, אלא תפגע מיד ובעוצמה בתשתיות של לבנון. האומנם לבנון מוכנה לשלם את המחיר הזה?

מבחינת היכולות הצבאיות, האומנם מסוגל חיזבאללה להכין, לתכנן ולנהל מאות צוותי לחימה לחדירה לתוך ישראל? האם -- ניתן לבצע זאת בלי שהמודיעין וגורמים נוספים יידעו על כך?

עד היום הוכיח חיזבאללה יכולת מעשית בהכנה ובביצוע של מבצעים מוגבלים,

וזאת לאחר השקעת אמצעים וזמן ניכרים. האומנם יש באפשרותו להכין תשתיות (אמל"ח, מזון, אמצעי שליטה ותיאום) ולהכין תוכניות אלטרנטיביות למקרה של כישלון ושל מחסור בתחמושת ובמזון להפעלת מאות הצוותים? ספק אם צה"ל מסוגל להכין מבצע דומה!

בהנחה סבירה שפעילות חיזבאללה לא תשיג הפתעה אסטרטגית או טקטית, כמה צוותים אכן יוכלו לעבור את הגדר ולחדור כאשר מערך ההגנה פרוס בקווי הגבול ובעומק ונעזר במזל"טים, בארטילריה ובמסוקי תקיפה? האם חיזבאללה יוכל למנוע מכה מקדימה של צה"ל?

אשר ליכולת חיזבאללה לקבל סיוע מערביי הגליל - באצבע הגליל ולאורך הגבול עם לבנון אין כל יישוב ערבי. הגעה ליישוב ערבי מחייבת תנועה רגלית לא קצרה בשטח לא קל לתנועה. גם הגעה ליישוב ערבי עדיין אינה מבשרת טובות לחוליות החודרות: צריך לדעת למי לגשת ומתי. האם יסכימו תושבים ערבים במקום יישובם לקחת סיכון במתן סיוע במהלך לחימה ביודעם שבסופו של דבר המעשה יתגלה? גם אם נניח שהדבר בכל זאת אפשרי, מספרם של המסייעים יהיה זניח ולחלוטין לא משמעותי.

האיום הממשי של חיזבאללה אינו בהפעלת מאות צוותי לחימה לחדירה לישראל או מהימצאות כוחותיו בבניינים ובמנהרות בשטחם אלא האפשרות של ירי אלפי רקטות וטילים על העורף בישראל.

מתבקשות השאלות הבאות:

- מה תהיה הסיבה שבגללה ישגר חיזבאללה את הרקטות ואת הטילים על העורף בישראל?
- האם ייתכן שירי כזה ייעשה בהסכמתה של ממשלת לבנון?
- האם ירי כזה אפשרי כל עוד כוחות האו"ם מצויים בשטח?

אפשר להצביע על ארבע סיבות שיביאו לירי הרקטות והטילים על העורף בישראל: תגובה למבצע צבאי של צה"ל בלבנון (אף כי קשה להצביע היום על מטרה או על סיבה לביצוע תקיפה כזאת), לאחר התקפה ישראלית על מתקני הגרעין באיראן, במסגרת מלחמה בין סוריה לישראל, במסגרת תרחיש של "מקרה הכול מוגבר".

מתוך ארבעת האפשרויות הנ"ל, האפשרות הראשונה היא סבירה, האפשרות השנייה והשלישית הן בסימן שאלה (אם יהיה ירי, ניתן להניח שהוא יהיה קצר ו"ייצוגי" בלבד כדי לא להיכנס ללחימה ממשית עם ישראל ולא לסכן את לבנון). אשר לאפשרות הרביעית - הסבירות שתרחיש כזה יתממש היא נמוכה ביותר.

מעורבות איראן בתרחיש של "מקרה הכול מוגבר"

המעורבות יכולה להתבטא בהעברת אמל"ח ובמתן ייעוץ לחיזבאללה, לחמאס ולסוריה. כיום אין באפשרותה של איראן לשגר כוחות יבשה לאזור. הסבירות שאיראן תשגר טילים לעבר ישראל בתרחיש של "מקרה הכול" היא נמוכה אך לא אפסית.

יכולות החמאס

סנדמן מניח במאמרו שגם חמאס יפעיל נגד ישראל מאות (ואולי אלפי) צוותי לחימה שאותם יחדיר לעומק ישראל. כמו כן הוא יפעיל רקטות וטילים.

מבחינה מדינית אין לחמאס מגבלה להפעיל את יכולתו נגד ישראל. אם חמאס לא יחוש מורתע (כתוצאה ממבצע "עופרת יצוקה") הוא יוכל להחליט לצאת לפעולה. חמאס מאז מבצע "עופרת יצוקה" התחזק, התחמש, התארגן ונערך מחדש - בין היתר בהשגת אמל"ח חדיש, במיגון מבנים, במנהור ובפריסה רחבה של אתרים לשיגור רקטות וטילים.

אך המצב של חמאס ברצועת עזה שונה מאוד מהמצב של חיזבאללה בלבנון:

- רצועת עזה קטנה יותר בשטח, אפשרויות החדירה אליה רבות, והשטח נוח לתנועת רק"ם.
- הרצועה למעשה מוקפת וניתן לנתקה ביבשה, מהאוויר ומהים.
- איראן וסוריה רחוקות (בעוד שחיזבאללה גובל בסוריה).
- יכולתו של צה"ל לפעול ברצועה היא למעשה בלתי מוגבלת (מותנית רק בקביעת המטרה ושיטות הפעולה) ביבשה, באוויר ובים.

במבצע "עופרת יצוקה" השיג צה"ל הרתעה, וזו נשמרת, להערכתי, עד היום, והשפעתה תימשך עוד זמן לא קצר. יתר על כן, קשה להניח שחמאס, הרוצה לשמור על שלטונו ברצועה, יהיה מוכן לצאת ללחימה יזומה - גם במסגרת "מקרה הכול" - אם כי הדבר אפשרי.

הלחימה האסימטרית בחיזבאללה ובחמאס

במהלך האינתיפאדות והלחימה בלבנון וברצועת עזה נאלץ צה"ל להקדיש מחשבה ואמצעים לניהול לחימה אסימטרית בעצימות נמוכה בתוך אוכלוסייה אזרחית. צה"ל פיתח אמצעים ושיטות פעולה שהביאו לו הישגים ניכרים בלחימת הבט"ש ובמבצעים מיוחדים, אך התברר שהוא לא היה מוכן כראוי למלחמה בחיזבאללה. הוא כשל ביכולת כיבוש ושליטה בשטח בנוי והררי ובמיוחד הוא כשל בתחום הלחימה בטילים. הוא לא הצליח להשתלט על מרחבי השיגור, ולכן גם לא הצליח להפסיק את ירי הרקטות והטילים על העורף.

אולם מאז מלחמת לבנון השנייה השקיע צה"ל רבות בעדכון שיטות הפעולה שלו, בתכנון אסטרטגי ואופרטיבי, באימון עוצבות המילואים, בהשלמת מלאים וציוד, בתיקוני ארגון באגפי המטכ"ל, בהכנות ובכוננות ללחימה. יחד עם זאת, להערכתי צה"ל עדיין לא השתחרר מהערכת יתר של חיזבאללה ושל חמאס כאשר מדובר במלחמה של ממש ולא במבצעי בט"ש. לדעתי, יש לפעול נגדם במתכונת אחרת. שטחי דרום לבנון ורצועת עזה אינם וייטנאם או קוריאה או אפגניסטן - לא מבחינת גודל השטחים ולא בהיקף ובאיכות של הכוחות שנגדם יש לפעול. במלחמה יש לצה"ל עליונות מוחלטת בגודל הסד"כ, באמל"ח (היבשתי, האווירי והימי), ביכולת לאסוף מודיעין, בבקרה ובשליטה בשדה הקרב. בחירה נכונה של המטרות, הכנת תוכנית שתביא לידי ביטוי את עוצמתו של צה"ל, ניצול כמה צירים במקביל , פעולה מהירה ורצופה ושילוב בין=זרועי יביאו את הניצחון. (ולא מדובר בהכרעה) . הדבר מחייב - נוסף על תוכניות אופרטיביות נכונות - גם שינוי בתודעת צה"ל בנוגע ללחימה בחיזבאללה ובחמאס.

בחשיבה ובתכנון יש לתת מענה בעיקר לשני נושאים: איום הרקטות והטילים והמנהור. מענה לאיום הרקטות והטילים יחייב מודיעין בזמן אמת, יכולות פעולה משופרות מהאוויר, השתלטות על שטחים, תכנון מראש של מטרות שיותקפו לצורכי הענשה (מטרות תשתיות ומטרות כלכליות). אם הטילים והרקטות ישוגרו לעבר יישובים, יש להפוך את הלחימה האסימטרית ללחימה סימטרית: צה"ל יפגע בכל מקום שבו מצוי ופועל האויב. משמעות הדבר: אוכלוסייה אזרחית לא תיתן חסינות למשגרי טילים וללוחמי אויב.

אשר ללוחמת המנהרות, בצורותיה השונות ,שהיא עתיקת יומין - יש לכתוב לה תורת לחימה שתכלול שיטות פעולה, אמצעים וכוח אדם מקצועי.

ההמלצות

בסוף המאמר מביא סנדמן המלצות. כמה מהן כלליות מאוד ונכונות תמיד - לאו דווקא לתרחיש של "מקרה הכול מוגבר". מדובר בהמלצות כגון "תגבור גופי היבשה", "הטיפול באיכות המפקדים", "בחינת האפקטיביות של הטכנולוגיה" ו"הארגון הלומד". כל ההמלצות האלה מקובלות עליי.

בפתיח לפרק ההמלצות במאמר נכתב: "על צה"ל לשוב לעקרונות, למסורות ולערכים הבסיסיים שייחדו אותו במלחמותיו הראשונות. העקרונות האלה הם... פיקוד איכותי ויצירתי בכל הרמות". אך בהמשך נכתב: "מפקד במאה ה=21 אסור שיהיה מהדגם הישן והמוכר - שמרן , טכנוקרט , אוהב ודאות ואופורטוניסט, אלא יצירתי, אוהב שינויים, גמיש ושונא ודאות". אם כן למי הייתה הכוונה בהגדרה של "הדגם הישן והמוכר" - האם למפקדים מדור 1982-2010 שחוו מלחמה רק ב=2006 (ולא לדור הוותיק והישן של 1948-1982)?

להמלצה העיקרית, לפחות לדעתי, בנוגע לארגון הכוח חובה להתייחס. במאמר נכתב:

מבנה הכוחות של צה"ל מיושן ואינו מתאים לשדה הקרב ההולך ומתהווה... במערכה הבאה תושג הכרעה בעיקר באמצעות יחידות בעלות אופי עצמאי, מאומנות מאוד, מצומצמות בהיקפן וקטלניות... צה"ל חייב להקים מספר רב של סיירות קטנות ועצמאיות בסדיר ובמילואים לצד סד"כ מאורגן... יש לגבש תו"ל לסיירות בהתאם לתפיסת "הארגון הרופף" ו"הנחילים". (אני מודה שאינני מכיר את ההגדרות של "הארגון הרופף" ו- "הנחילים" . מניח כי זה מתאים כנראה להפעלת סיירות).

אני חולק לחלוטין על ההמלצות האלה. להלן נימוקיי:

- כפי שכבר הראיתי קודם לכן, התרחיש של "מקרה הכול מוגבר" הוא בעל סבירות נמוכה עד אפסית.
- לכן אין כל הצדקה להקים מספר רב מאוד של סיירות קטנות ועצמאיות שיוכלו להתמודד עם "מקרה הכול מוגבר". מה גם שהמבנה הנוכחי של צה"ל, המחולק לעוצבות, לגדודים, לפלוגות וכו', מסוגל לתת מענה גם לתרחיש "מקרה הכול". במגננה חייבת הפריסה בשטח להיות ביחידות שאינן קטנות מגדוד (עם זאת אין כל בעיה לחלק גזרות משנה לפלוגות במידת הצורך). פריסה נכונה של העוצבות בקווי הגבול - כולל עיבוי העורף, תיאום ישיר עם סיוע ארטילרי ואווירי והסתייעות במודיעין בזמן אמת - תעשה את מלאכת ההגנה כראוי וכנדרש.

נקודות שנכון להדגיש ולהמליץ

- יש לוודא קיום תורת לחימה ואמצעים (הגנתיים והתקפיים) לאיום הרקטות והטילים, כולל תכנון תקיפות קרקעיות ואוויריות רבות עוצמה ורציפות נגד אתרי שיגור ומטרות איכות מוגדרות.
- גיבוש תורת לחימה ואמצעים ללוחמת המנהרות שנוקט האויב. בסוג הלוחמה הזה יש מקום להקמתן של יחידות ייעודיות או למתן אימון מיוחד לפלוגות שיוקצו למשימה הזאת.
- יש לסכם תורת הפעלה לחמ"ם בשדה הקרב היבשתי: נגד אילו מטרות הוא יופעל, מהם התנאים לירי, כיצד הוא משתלב בתוכניות ההתקפה וההגנה, מיהו הגורם המאשר ירי חמ"ם.
- **מציאת מענה לתקיפת העורף**. במלחמה בעתיד עלולות להתעורר בעורף בעיות שיחייבו מענה, כגון חסימת צירים, פעילות של חוליות, קיני עוינות באזורים עירוניים וכפריים מסוימים ועוד. לטיפול בבעיות כאלה הוקצו בעבר גדודים פיקודיים. (כל גדוד כזה כלל פלוגת טנקים מוגברת, 3 פלוגות חרמ"ש ויחידת סיוע). גדוד כזה מורכב מאנשי מילואים ותיקים ומאומנים (לרוב מתנדבים) ,כולם תושבי המקום המכירים את השטח (ואף התאמנו בו), מצוידים בטנקים ובנגמ"שים (ואף זחל"מים) ----- שאינם משמשים יחידות לוחמות בחזית. כל גדוד ניתן לפצל לפלוגות מעורבות היכולות לפעול עצמאית ובשיתוף פעולה עם משמר הגבול ועם המשטרה. קיום גדוד כזה בפיקוד ימנע את הצורך להקצות כוחות סדירים או כוחות מילואים מגופי הלחימה העיקריים של צה"ל כדי לפתור בעיות שיטור ולחימה בעורף.

מצגת -

פרק 9: הביטחון – הלאומי

כולל :

* הביטחון הלאומי – סקירה כללית (נוב' 09) שקפים 1-30
* הביטחון הלאומי – 60 שנה : -- חלק א' שקפים 31-51
  -- חלק ב' שקפים 52-69
  -- חלק ג' שקפים 70-90
* מדיניות הביטחון – תמונת מצב
  (הרצאה למב"ל , יוני 01) שקפים 91-113
- מלחמת יוהכ"פ – תר"ש "אתגר" ו- "מטמון"
  שקפים 114-127

1

יש למחוק שקופית מס. 126

לחץ על השקף פעמיים להצגת כל השקפים ברצף

ה. התייחסות למאמרו של א.בן-יוסף – "המחיר האמתי של הביטחון"
(בעיתון "הארץ" מיום ג' – 28 מאי 2013)

- לאחר מלחמת יוהכ"פ 73 , מוניתי כר' אג"ם ומ"מ הרמטכ"ל. הייתי אחראי להכנת שתי תכניות רב שנתיות (רב"ש): 78-74 ו-83-79 לשיקום ובנית סד"כ צה"ל לאחר המלחמה.
התכנית הראשונה (78-74) הוכנה בפירוט מלא והתכנית השנייה הוכנה כמסגרת עקרונית.
- התכנית הראשונה התבססה על הרקע , הנתונים והלקחים של המלחמה וכן על הערכת – מצב שהתייחסה לשנים הקרובות , בהתבסס על המיידע והערכות מה נעשה ומה צפוי להתפתח במצרים וסוריה (המודיעין , בעיקר באשר להתחמשות – הרכש ; כוונות הדרג המדיני והמשמעויות מכך). ברקע , אצל כל הנוגעים בדבר , תוצאות המלחמה והשפעתן על הציבור בישראל , אזרחים , אנשי מילואים ,פוליטיקאים וקברניטים ,- הייתה ניכרת ביותר.
לא היה ספק צה"ל חייב להשתקם ולהתחזק.
- עמדתי בראש משלחת צה"ל שהציגה את התכנית הרב"ש הראשונה בפני הפנטגון (לפני כן ,קוימה פגישה עם מזכיר ההגנה האמריקאי של שרהב"ט - שמעון פרס ובנוכחותי).
בהצגת התכניות בפנטגון , (או בשיחה עם מזכיר ההגנה) , לא היה כול ויכוח או חילוקי דעות על הערכת – המודיעין , באשר להתחמשות ואפשרויות הפעולה הצבאיות של מצרים וסוריה בשנים הקרובות . היו שאלות ותשובות ביחס לפריטים שונים ,שצה"ל ביקש להצטייד , ואפשרויות האיוש של כוח-אדם , אך לא על התכנית בכללותה ,או על היקפה המתוכנן.
תר"ש 83-79 הוצגה רק כמסגרת עקרונית , תוך קביעה , חד משמעית , שבהערכת-המצב לקראת תר"ש זו , תבחן התכנית כולה , האם הקביעות של שנת 74 עדיין בתוקף ? האם חלו שינויים מדיניים – צבאיים או צפויים כאלה להשתנות בשנים הקרובות ,וכתוצאה מהן המשמעויות על פירוט התר"ש.
- בביצוע התר"ש הראשונה (78-74) ,הייתי שותף מלא הן בתפקידי כר' אג"ם ,כמבצע , ובהמשך כאלוף פיקוד הדרום. עזבתי את התפקיד בשנת 78 (ללימודים ב- Stanford), אך הספקתי להשתתף באוק' 77 , במפגש באיסמעיליה (עם בגין – רוה"מ ,דיין- שר החוץ, עזר וייצמן כשר הביטחון ואנכי כאלוף פיקוד הדרום. מפגש עם סאדאת ראשי צבאו וחלק ממשלתו).
כל מי שהשתתף במפגש זה יכול היה לחוש ואף להבין כי אנו עומדים בפני שינוי משמעותי בחשיבה ובגישה של המצרים לישראל , וכי הסכם שלום בהחלט אפשרי בעתיד הקרוב.
- האם זה חייב הערכת מצב מעודכנת , שתביא לשינוי משמעותי בתר"ש לשנים 80- 84 ? אין ספק שכן.

הרצל שפיר